

Prostorno-materijalno okruženje waldorfskog vrtića kao poticaj razvoju djeteta rane i predškolske dobi

Lažeta, Marijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:251972>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Marijana Lažeta

PROSTORNO-MATERIJALNO OKRUŽENJE
WALDORFSKOG VRTIČA KAO POTICAJ RAZVOJU
DJETETA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Petrinja, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)

Marijana Lažeta

PROSTORNO-MATERIJALNO OKRUŽENJE
WALDORFSKOG VRTIČA KAO POTICAJ RAZVOJU
DJETETA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

MENTOR: dr. sc. Edita Rogulj, poslijedoktorand

Petrinja, rujan 2021.

Sadržaj

SUMMARY	5
1. UVOD	1
2. OSNOVNA NAČELA WALDORFSKE PEDAGOGIJE	2
2.1. Osnivač-Rudolf Steiner	3
2.2. Antropozofija.....	4
3. KARAKTERISTIKE WALDORFSKOG DJEČJEG VRTIĆA	6
3.1. Godišnji ritam	6
3.2. Dnevni ritam	9
3.3. Slobodna igra.....	10
3.4. Umjetničke aktivnosti.....	11
3.5. Euritmija - pedagoško-didaktički pristup	13
4. PROSTORNO-MATERIJALNO OKRUŽENJE WALDORFSKOG VRTIĆA	14
4.1. Prostorno okruženje	14
4.1.1. Unutarnji prostor	15
4.1.2. Vanjski prostor.....	16
4.2. Materijalno okruženje.....	18
4.2.1. Igračke i didaktika.....	19
5. POTICANJE RAZVOJA DJETETA U WALDORFSKOJ KONCEPCIJI	22
5.1. Sedmogodišnja razdoblja.....	22
5.2. Razvoj dječje mašte	24
5.3. Osjetila.....	25
6. WALDORFSKA PEDAGOŠKA SVAKODNEVNICA	27
7. ZAKLJUČAK	29
8. LITERATURA.....	31
9. POPIS SLIKA:	33
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	34

SAŽETAK

Dijete je aktivna individua koja uči promatrajući, istražujući svijet oko sebe i oponašajući roditelje i radnje iz okoline u kojoj obitava. Waldorfska pedagogija s osnivačem Rudolfom Steinerom, nastoji obuhvatiti cijelo ljudsko biće, njegovo tijelo, duh i dušu kroz njegov odgoj i obrazovanje, poglavito u prvom sedmogodišnjem razdoblju. Rudolf Steiner postavio je temelje waldorfskoj pedagogiji, po čijem konceptu u Hrvatskoj trenutno djeluje pet vrtića, uz nekoliko redovnih dječjih vrtića koji su implementirali waldorfsku pedagogiju u svoj kurikulum. Waldorfski vrtić pruža djetetu mogućnost da uči i razvija se kroz igru i materijalne poticaje kojima se pridaje velika pozornost jer povoljno utječu na djetetov cjelokupni razvoj. Naime, prirodni materijali u waldorfskom vrtiću, bili oni oblikovani ili ne, potiču dječju kreativnost, maštu i razvoj osjetila prilikom njihove manipulacije. Vosak i glina pravi su primjer jer, osim što potiču razvoj mašte i kreativnosti kod djece, potiču i razvoj fine motorike, koja je u izravnoj vezi s razvojem mozga. Kroz ručno izrađene jednostavne lutke nastoji se izbjeći prikaz emocija kako bi se dijete potaknulo na razvoj kreativnosti i mašte. Djeca će tako izrađenim lutkama dati vlastiti smisao. Cijela koncepcija waldorfske pedagogije veliki značaj daje religiji, što se očituje u posebnom obilježavanju svetkovina i blagdana kroz cijelu godinu. Waldorfska pedagogija naglašava ulogu odgojitelja kroz emocionalno povezivanje s djetetom i kreiranje okoline koja će poticati dijete na korištenje svojih osjetila. Kada se govori o poticajima smatra se da suvremena tehnologija ometa dječji razvoj te je uklonjena iz djetetovog okruženja.

Cilj ovoga rada je dati uvid u waldorfsku pedagogiju, kroz analiziranje literature koja naglašava osobitosti waldorfske koncepcije, s posebnim naglaskom na uređenje prostorno-materijalnog okruženja, odnosno uređenje i oblikovanje interijera i eksterijera, kao značajnog faktora koji utječe na cjelokupan razvoj djeteta rane i predškolske dobi.

Ključne riječi: waldorfska pedagogija, interijer, eksterijer, prirodni materijali, Rudolf Steiner

SUMMARY

A child is an active individual being that learns by observing, exploring the surrounding world, and by mimicking parents in performing their tasks inside the common environment. Established by its founder Rudolf Steiner, Waldorf Pedagogy tries to encompass the entire human being, including his body, spirit and soul, in the process of child's upbringing, primarily during the first seven years of child's life. Rudolf Steiner established the foundations of Waldorf Pedagogy, which provides the basis for the operations of five kindergartens in Croatia, alongside several regular daycare centers, which have implemented the Waldorf Pedagogy in their curricula. A Waldorf kindergarten provides the child with an opportunity to learn and develop through games and physical stimuli, themselves given an enormous attention due to their favorable effect on the entire development of the child. Specifically, natural materials in the Waldorf kindergarten, whether they are molded or not, entice children's creativity, imagination and sensory development during their handling. Wax and clay provide perfect examples, because these materials, besides encouraging the growth of imagination and creativity in children, stimulate the development of fine motor skills, themselves pertinent to the brain development. By utilizing simple hand-made play dolls, an attempt is made to avoid the display of emotions in order to encourage children to grow their own creativity and imagination. In such a way, children impart on the hand-made dolls the meaning they themselves have envisaged. The entire concept of Waldorf Pedagogy grants major importance to religion, which is manifested in the marking of festivities and holidays throughout the year. Waldorf Pedagogy highlights the role of the kindergarten teacher through the establishment of an emotional connection with a child and by creating an environment that would encourage the children to utilize their own senses. In lieu to stimuli, modern technologies are considered detrimental to the child's development, and therefore removed from the child's environment.

The aim of this paper is to provide a useful insight into the Waldorf Pedagogy by the analysis of the literature emphasizing the particularities of the Waldorf concept, pertaining to the establishment of the spatial-material environment, with special emphasis on the importance of establishing and shaping both the interior and exterior is herein highlighted as a pertinent factor influencing the child's entire development during the early and the preschool stage.

Keywords: Waldorf Pedagogy, interior, exterior, natural materials, Rudolf Steiner

1.UVOD

Prostorno-materijalno okruženje je od iznimne važnosti za kvalitetu življenja svake individue. Stoga je važno istaknuti značaj okruženja koje pružaju odgojno-obrazovne ustanove za djecu rane i predškolske dobi, jer imaju izravno djelovanje na dijete, odnosno na djetetovo učenje, odgoj i obrazovanje. Naime, od najranije dobi djecu treba poticati na učenje, što se u odgojno-obrazovnim ustanovama čini kroz unaprijed pedagoški pripremljenu i oblikovanu okolinu, kako bi se djeci omogućilo da vlastitim intervencijama i istraživanjem na kvalitetan i njima primjeren način uče. Dječji vrtić trebao bi biti zanimljivo mjesto, djeci privlačno, a ne strogo konstruiran prostor koji od njih zahtjeva strogu discipliniranost. Stoga je vrlo bitno kreirati prostor nalik radionicama ili ateljeima koji su opremljeni raznovrsnim materijalima, alatima, manipulativnim sredstvima. Takva sredina omogućiti će djetetu učenje kroz rukovanje materijalima, čime se utječe na njihov cjelokupan razvoj (Miljak, 2009).

Djetetove želje, interesi i sposobnosti trebaju biti polazište za odgojiteljeve intervencije u prostoru sobe dnevnog boravka te ostalim prostorijama vrtića u čijem uređenju aktivno sudjeluje. Zadaća odgojitelja i stručnih suradnika je da, sukladno svojim znanjima i kontinuiranim praćenjem djece, adekvatno djeluju u kreiranju prostora. U današnjem vremenu, kada smo okruženi visoko razvijenom tehnologijom koja nudi bezbrojne mogućnosti i producira enormne količine proizvoda i didaktičkog materijala, djeca su, jednostavno, uskraćena za doživljaj realnog svijeta koji ih okružuje, a samim tim i za doživljaj boja i materijala. Stoga je potrebno djetetu omogućiti da kroz prirodne materijale i unaprijed pedagoški pripremljenu okolinu istražuje istu i na adekvatan način razvija svoja osjetila.

Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2018) svrstava waldorfski program pod alternativne odgojno-obrazovne programe. Waldorfski vrtići koncipirani su tako da kroz harmoničnu okolinu, utemeljenu na bojama, materijalima i aktivnostima te intervencijama odgojitelja, stvore poticajno okruženje za dijete, pri čemu je djetetu omogućeno oponašanje i istraživanje te stvaranje vlastitih iskustva, čime se povoljno utječe na njegov cjelokupni razvoj. „Zadatak je odgojitelja u predškolsko vrijeme da osigura adekvatne fizičke uvjete za razvoj, jer ti fizički uvjeti djeluju na razvoj (prostor, boje, predmeti). Vezu s okolinom dijete ostvaruje oponašanjem i preko uzora (primjera).“ (Matijević, 2001, str. 61).

2. OSNOVNA NAČELA WALDORFSKE PEDAGOGIJE

Waldorfska pedagogija je sustav obrazovanja i odgoja temeljen na antropozofskim načelima Rudolfa Steinera (MZO, 2016).

Rudolf Steiner utemeljitelj waldorfske pedagogije, koncepciju temelji na:

- poznavanju zakonitosti razvoja čovjeka,
- želji da potpomaže tjelesno i duševno zdravlje,
- socijalnom angažmanu u vezi s kulturom (Glöckler i Goebel, 1990, str. 5).

Prvi svjetski rat bila je prekretnica koja je Rudolfa Steinera potaknula da razvije vrstu obrazovanja obuhvaćajući cijelo ljudsko biće od tijela, duha, um i koja će težiti kulturnoj obnovi, a ne ljudskom razaranju i licemjerju (Thomson, 2002). Ova pedagogija zasnovana je na stajalištima koja se razlikuju od stajališta klasične pedagogije, čije se metode provode u državnim vrtićima i školama. Glavni cilj ove pedagoške metode je težnja za usklađivanjem djetetovog duhovnog i zemaljskog dijela, kroz mnogo veću slobodu u odgoju. Steinerov primarni cilj bio je objediniti umjetnost, znanost i religiju. Takvom pedagogijom *primjerenoj čovjeku* i dobi, treba ponovno umrežiti mišljenje, osjećanje i htjenje. To je bio razlog poradi kojega je Steiner nastavio razvijati pedagogiju švicarskog pedagoga J. H. Pestalozzia, koji je uvidio važnost jednakog obrazovanja glave, srca i ruku. Zato u obrazovanju nema posve razdvojenih predmeta. Sve što dijete uči je zapravo njegov doživljaj sebe i okoline. Primjerice, učenje jezika djeca lakše ovladavaju kada životne situacije koriste kao temu za izvođenje kazališnih predstava. Također, plješću rukama uz neku melodiju, crtaju u ritmu ili pak govore.

Steiner (1990) smatra da je odnos djeteta i odgajatelja prožet osjećajima, a ne hladnoćom i suhoparnošću. Odgojitelj svojom vedrinom, ljubavlju, treba prožeti čitavu okolinu. Isto tako, važan je i način podučavanja, a ne ono što se podučava. Usvajanje sposobnosti mišljenja, osjećaja i htjenja u prvom su planu, dok je prenošenje informacija u drugom planu. Odgajatelj se, već na početku dana, prilikom pojedinačnog pozdravljanja s djecom upoznaje i s njihovim emocionalnim i tjelesnim stanjima. Autor je održao velik broj predavanja i napisao niz djela temeljenih na odgojnim i obrazovnim metodama. Kao najvažniju bit u odgoju i metodičkim pristupima navodi: „...pravi pedagoški koraci i mjere nikad se ne izvode ni iz programa, ni iz teorije, nego nastaju tako što odgajatelj razvija svoju intuiciju i osluškuje ono što se u djetetu zbiva te istražuje što je dijete donijelo na svijet i što bi za njegov život bilo dobro.“ (Seitz i Hallwachs, 1996, str.127).

U waldorfskoj pedagogiji važno je povezivanje religije i umjetnosti, što u radu s djecom zauzima istaknuto mjesto. Stoga, kada u vrtu waldorfskog vrtića promatramo biljke, uočićemo umjetnički čin metamorfoze te religijsko samopoštovanje prema živim bićima, a što, u konačnici, može potaknuti razvoj djetetovih osjetila, kao jednog od ciljeva pedagogije. Obrazovni sustav ovakav pristup njeguje u vrtiću gdje je upotreba osjetila relativno zastupljenija, za razliku od srednje škole u kojoj je totalno zanemaren ovakav pristup. Djeca u waldorfskim vrtićima slikaju, rade s glinom, plešu balet ili se bave raznim drugim aktivnostima i tako svakodnevno njeguju i razvijaju svoja osjetila. Iako zvuči jednostavno, vrlo je važno da prije svakog odgoja mora postojati samoodgoj odgajatelja, što je u dosadašnjoj praksi slabo primjenjivano. Odgajatelj mora upoznati svoj karakter i temperament te naučiti kako njime upravljati, odnosno svladati ga prije nego li se obrati djetetu. Steiner ukazuje na važnost meditacije i spoznajno-teorijske vježbe koja će odgajatelju pomoći u toj zadaći jer je on model kojega dijete oponaša i od kojega uči. Odgajatelj mora biti svjestan da svako negativno raspoloženje, kriva reakcija ili nestručno rukovanje predmetima utječe na dijete psihički i fizički. Kod učitelja koji su radili na takav način bila je veća prihvaćenost od strane učenika kao prirodni autoritet, nego kod učitelja koji su modernim pedagoškim metodama podučavali učenike nastavnom programu (Seitz i Hallwachs, 1996). Stoga je još naglašenija potreba angažmana odgajatelja u stvaranju poticajne okoline kako bi se dijete odgajalo prema vlastitoj sudbini (Glöckler i Goebel, 1990).

Kompleksnost pristupa waldorfske pedagogije zahtjeva i akademski obrazovane odgajatelje. Waldorfski odgajatelj uz formalno obrazovanje mora završiti i specijalizaciju, odnosno dodatno obrazovanje koje stavlja naglasak na individualnu kompetenciju, pedagoško držanje i kompetenciju za odnos, na razvoj svijesti da je odgajatelj predstavnik kulture društva i zastupnik interesa djeteta (Burić, 2018). Specijalizacija traje dvije godine te se naglašava važnost kontinuiranog usavršavanja s obzirom da waldorfski odgajatelj ima veliku ulogu u prvom sedmogodišnjem razdoblju u kojem je naglašena uloga modela kojega će djeca oponašati (Burić, 2018).

2.1. Osnivač-Rudolf Steiner

Rudolf Steiner, osnivač waldorfske pedagogije, rođen je 27. veljače 1861. godine u međimurskom mjestu Kraljevcu, na granici između Austrije i Ugarske. Nakon završenog

studija zaposlio se kao odgajatelj desetogodišnjeg dječaka koji je bolovao od hidrocefalije odnosno *vodene glave*. Nekolicina specijalista, dječaka je procijenila kao nesposobnog za polazak u školu. Međutim, nakon dvije godine dječak je pokazao upravo suprotne rezultate te upisuje gimnaziju, pohađajući razred sa svojim vršnjacima, a kasnije je stekao i medicinsko obrazovanje te se zaposlio kao liječnik. Uspjeh spomenutog dječaka Steinerova je zasluga, ali mu je bio i poticaj za daljnje bavljenje pedagogijom koja zauzima značajnu ulogu u njegovom životu, naglašavajući povezanost s čovjekom. Njegovo pedagoško djelovanje započinje podučavanjem prirodne grupe predmeta dječaka s hidrocefalijom te traje cijeli njegov život (Carlgren, 1990). Steiner je, počevši od 1924. godine, držao predavanja na kojima je predstavljao svoj cjelovit pogled na svijet. Temeljno načelo kojim se vodio u radu bila je antropozofija, disciplina koju je utemeljio on sam, nazivajući je *duhovnom znanošću*. Temeljna razmišljanja o antropozofiji izložio je 1904. u svojoj knjizi *Teozofija* (Seitz i Hallwachs, 1997).

Tijekom svog života Steiner je održao više od 270 ciklusa predavanja, napisao je na stotine eseja i oko četrdeset knjiga te objavio četiri misterijske drame (Gregorić i Lukša, 2017). Godine 1918. na početku revolucije u Njemačkoj, Rudolf Steiner je za radnike tvornice cigareta Waldorf-Astoria održao predavanja o socijalnim i pedagoškim temama. Radnici su spontano, nakon predavanja, odlučili da bi takva pedagogija bila dobra za njihovu djecu te da ju treba pretvoriti u djelo. „Uz pomoć direktora tvornice Emila Molta otvorena je prva waldorfska škola 1919. godine u Stuttgartu. Iz waldorfskog školskog pokreta nastali su waldorfski dječji vrtići, kao i odgovarajuća mjesta za izobrazbu odgojitelja.“ (Seitz i Hallwachs, 1997, str. 119). Steinerova waldorfsku školu obuhvaća osnovnu i srednju školu. Prema takvom modelu rade i vrtići, a raspoređeni su i po cijelom svijetu s preko 500 objekata. Tu školu upisuju djeca i adolescenti u dobi od 3 do 18 godina (Neumeister, 2014). Rudolf Steiner umro je 30. ožujka 1935. godine u Dornachu.

2.2. Antropozofija

Antropozofija je znanost koja teži usklađivanju tijela, duha i duše. Temeljna ideja antropozofije glasi: „...tamo gdje prestaju objašnjenja prirodnih znanosti, počinje antropozofija.“ (Matijević, 1994, str. 58). Riječ antropozofija dolazi od grčke riječi *antropos*, što znači čovjek, ljudi i *sofija* što znači mudrost. U prijevodu antropozofija znači *spoznaja o*

čovjeku. Važno je istaknuti da antropozofija u waldorfskim školama i vrtićima služi kao znanstvena podloga za razvoj metodike i didaktike waldorfske pedagogije (Glöckler i Gorbel, 1990).

Tročlana povezanost tijela, duha i duše temeljno je polazište Steinerove waldorfske pedagogije. Čovjek misaonim radnjama i vlastitim unutarnjim iskustvom dolazi do spoznaja. Čovjek svojim tijelom opaža, dušom gradi vlastiti svijet, a duhom mu se objavljuje svijet (Steiner, 1998). Također, uz tu usklađenu trijadu važni su osjećaji, volja i mišljenje. Karma i reinkarnacija sastavni su dio učenja antropozofije. Sadašnji život i sudbina zavise o djelima učinjenim u prijašnjem životu, a budućnost ovisi o djelima koje momentalno činimo (Steiner, 1989). Duša osjetima prihvaća dojmove iz vanjskog svijeta koje duh trajno pohranjuje. Duši tijelo oblikuje zapažanja, a ona ih formira u doživljaje te ih zatim pamti kao trajne predodžbe koje duh nosi kroz vječnost. Čovjek svojom dušom pripada zemaljskom životu, tijelom pripada fizičkoj ljudskoj vrsti, a duh ga veže za viši svijet. Duša povezuje oba svijeta (Matijević, 2001).

3. KARAKTERISTIKE WALDORFSKOG DJEČJEG VRTIĆA

Waldorfski vrtići spadaju u kategoriju alternativnih vrtića za čije je osnivanje potrebno zadovoljiti zakonske uvjete i dobiti dopusnicu Ministarstva znanosti i obrazovanja. U Hrvatskoj djeluje pet privatnih waldorfskih vrtića, koji se nalaze u Zagrebu, Samoboru, Rijeci, Splitu i Vinkovcima. Ujedno, waldorfska koncepcija provodi se i u okviru nekih redovitih vrtića, kao dodatni program, te je za njegovu primjenu potrebno ishoditi verifikaciju pri Ministarstvu znanosti i obrazovanja.

U intervjuu s profesoricom Slavica Bašić, objavljenom u časopisu *Dijete, vrtić, obitelj* (2018), navodi se da je waldorfska koncepcija primjerena razvojnim potrebama djeteta jer proizlazi od psihologije i antropologije djeteta te ga osposobljava za život i rad. Za alternativne pedagogije kaže da su pedagogije emancipacije, odnosno da potiču slobodan odgoj, slobodan rad, samostalno djelovanje i pedagogije nade, pri čemu ističe da samo odgojem mladih naraštaja možemo usavršiti čovječanstvo (Burić, 2018).

3.1. Godišnji ritam

Waldorfski vrtić namijenjen je djeci od tri do šest godina, pri čemu odgojno-obrazovni rad u vrtiću nije temeljen na unaprijed definiranom planu i programu, već vrijeme i izmjena godišnjih doba oblikuju sadržaj koji će se provoditi. Teži se stvaranju ritma povezanog s izmjenom godišnjih doba, koji se sastoje od 4 ciklusa: ljetni, jesenski, zimski i proljetni. Odgojiteljeva zadaća je duhovno se uživjeti u pozadinu svakog godišnjeg doba te slikovito, kroz igru, priču, uređenje interijera ili pjesmu, prenijeti čari godišnjih doba na djecu. U pojedinim ciklusima važno je održavanje i slavljenje svetkovina.

Na početku godine u dječjem vrtiću obilježava se proslava žetve te djeca pridonose slavlju donošenjem jesenskih plodova, poput: kestinja, jabuka, žirova, šipka, listova, tikvica i još mnogo drugih plodova, što je prikazano na slici 1. Djeca u suradnji s odgajateljima osmišljavaju pjesmice, plešu kolo i na taj način odaju zahvalnost raznovrsnim plodovima koji su sazrijeli u jesen. U centru igre djeca se upoznaju sa zanimanjem seljaka koji je obavio žetvu, a zatim u mlinu melje zrno od kojeg nastaje brašno koje će se koristiti u domaćinstvu (Seitz i Hallwachs, 1996). To je primjer jedne dramatizacije koja je aktualna u tom ciklusu.

Slika 1. *Stol godišnjih doba u jesen*

Ujedno, naglasak se stavlja na obilježavanje različitih svetkovina koje su povezane s određenim razdobljem u godini. Na svetkovinu svetog Mihovila, 29. rujna, sve je u duhu teme borbe zmajeva i nadvladavanja mračnih sila svjetlosnim mačem duha. Naime, Sveti Mihovil je svojim zlatnim mačem kojeg su iskovale zvjezdice pobijedio zlog zmaja. Taj čin simbolizira hrabrost i pobjedu nad zlom. Ovakvi sadržaji i aktivnosti su i prilika za razvoj percepcije i učenja kod djece. Kroz aktivnost kovanja željeza u kolu te jahanja na vatrenim konjima djeci se približava sam pojam hrabrosti i njegovo značenje. Sama svetkovina sv. Mihovila obilježava i početak jeseni, odnosno jesenskog ciklusa.

Svetkovina Martinja obilježava kraj jesenskog, a početak zimskog ciklusa. Djeca se upoznaju sa svecem Svetim Martinom koji je prema legendi podijelio svoj plašt sa siromahom, prinio svjetlo i toplinu onima koji su bili u mraku. Njegova svetkovina se obilježava 11. studenoga. Taj dan se obilježava kroz aktivnost izrade kolača koji se dijele, a tim se činom slavi ljudska dobrota i darežljivost.

Za vrijeme zimskog ciklusa, odnosno adventa, prevladavaju plavičaste boje na stolu za godišnja doba. U ovom razdoblju uobičajeno je da se prolazi kroz taman, spiralan put u vrtu koji je oblikovan borovim granama koje vode do svjetla. Tom svjetlu dijete prinosi svijeću, pali ju i pažljivo iznosi van (Seitz i Hallwachs, 1996). Sveti Nikola se spušta zlatnim nebeskim stepenicama, noseći zlatnu krunu 6. prosinca. Njegov vjerni pomoćnik Krampus ga

prati noseći veliku vreću poklona. Sveti Nikola daruje djecu medenjacija, orasima i jabukama, no najprije im iz svoje zlatne knjige čita dobra djela, ali i ona loša koja bi trebalo popraviti. Djeca ukrašavaju božićno drveće darovima prirode: jabukama, orasima i lješnjacima (Valjan Vukić, 2018). Pravi Božićni doživljaj ostvaruje se izradom jaslica koje označavaju približavanje pastira. Stoga odgajatelji skupa s djecom u vrtiću izrađuju jaslice, kako bi djeci predstavili vrijeme iščekivanja Kristova dolaska. Waldorfski vrtić omogućuje djeci da spoznaju pravi značaj Božića, njegove vrijednosti koje su kontradiktorne materijalizmu kojim mogu susresti u svom okruženju.

Ulazak u novo razdoblje obilježava karneval tijekom kojeg vrtić postaje šaren, dok se u prirodi bude zimski duhovi, vilenjaci i sablasti. Vrtić posjećuju klaunovi i zabavljaju djecu šalama. U vrijeme karnevala djeca se prerusavaju u ono što su oduvijek željela biti (Neumeister, 2014). Kada zima prođe, svako dijete u posudu polaže sjeme kako bi iz njega niknula trava. Od toga trenutka s nestrpljenjem iščekuju Uskrs. Proljetni ciklus predstavlja vrijeme razigranosti i slobode. U vrtu se pokazuju prvi znakovi proljeća, to označava buđenje prirode i pobjedu nad zimom. Doživaju proljeće, a tjeraju zimu korištenjem instrumentarija kojega su sami izradili. Stol za godišnja doba obiluje veseljem i bojama. Kroz ples i igru u kolu na simboličan način djeci se približava čudo uskrsnuća. S obzirom na dob, djeci se još ne govori o mučeničkoj smrti Isusa Krista. Životinjski i biljni svijet glavna je tema tijekom proljeća. Djeca u vrtu promatraju leptire i ptice i izrađuju njihove likove jer oni simboliziraju Duhove. Djeci je veliko zadovoljstvo u proljetno doba vidjeti plodove koje su prethodno zasadili. Kostimirani u vilenjake i duhove izlaze iz cvijeća, provlače se i plešu u kolu. Na takav način spremaju se za slavlje Ivanja. Slavi se početak ljeta uz pjesmu, plesove, sakupljanje drva te se pali velika vatra kojom se održava stoljetna tradicija. Blagdan Ivanja obilježava rođendan Ivana Krstitelja koji je krstio Isusa Krista. Tada se skuplja drvo, pjeva i pleše uz vatru. Osim obilježavanja blagdana prisutne su i tradicijske priče. Vrhunac vrtićke godine obilježen je slavljem s Trnoružicom. Djeca se tada opraštaju jedni od drugih do jeseni ili odlaze u školu i započinju novo životno razdoblje. Djecu koju na jesen čeka odlazak u školu posebno veseli djelatnost sviranja prve melodije na petotonskoj kanteli ili na dječjoj harfi. To čine u prisutnosti odgojitelja i time obogaćuju svoje slušno i glazbeno iskustvo. Dijete ne uči note, već uči pravilno slušati, određivati visinu tona.

Tijekom cijele godine zastupljenije su proslave rođendana. Na poseban način obilježavaju se rođendani svakog djeteta. Tim činom daje se djetetu do znanja da ima veliko značenje i da je posebno. Odgajateljica izrađuje poklone, ne samo za dijete kojemu je rođendan, već i za sve

ostale kako bi podijelili njegovu radost. Toga dana cijela skupina nosi krunu, no dijete koje slavi rođendan nosi posebnu rođendansku krunu i sjedi na posebnoj stolici. Soba dnevnog boravka ukrašena je i pridonosi stvaranju rođendanskog raspoloženja, a stol za godišnja doba obiluje raznovrsnim cvijećem, poklonima i svjećicama koje simboliziraju djetetovu dob. Sve se dodatno obilježi rođendanskom tortom (Seitz i Hallwachs, 1996).

3.2. Dnevni ritam

Kurikulum u waldorfskom vrtiću nije unaprijed osmišljen, ali je strukturiran ritam svakog dana. Organizacija tjednog i dnevnog ritma potiče razvoj osjećaja za vrijeme kod djece. Ovisno o godišnjem dobu, u Waldorfskim vrtićima se provode različite aktivnosti: šetanje, vrtlarenje i igranje u pješčaniku (Neumeister, 2014). Svaki dan u tjednu ima svoju temu kroz provođenje određenih aktivnosti. Primjerice, ponedjeljkom se radi euritmija, utorkom se mijesi kruh, srijedom crta vodenim bojama, četvrtkom se organizira rad s glinom, a petkom čitanje o flori i fauni. Dnevni ritam u waldorfskom vrtiću se svakodnevno realizira po principu udaha i izdaha, jer traži koncentraciju ili dopušta slobodnu igru. Ujutro, dok čekaju da se svi okupe, djeca se slobodno igraju. Dolaskom sve djece slijedi zajedničko pospremanje, pranje ruku te zajednički obrok. Potom slijedi okupljanje u jutarnji krug, gdje zajednički pjevaju, slušaju priče ili se igraju u kolu (Seitz i Hallwachs, 1996). Jutro završava bajkom koja može biti pripovijedana ili izvedena kao lutkarska predstava, s ciljem razvoja vokabulara kod djece (Neumeister, 2014). Bajke zauzimaju posebno mjesto u waldorfskoj pedagogiji. One imaju moć rješavanja nedoumica, problema u skupini, povezuju djecu, uvode ih u svijet mašte.

Bajke braće Grimm pronalaze posebno mjesto u waldorfskoj skupini dječjeg vrtića Neven i posebno raduju djecu. Na slici 2 prikazan je kutić za čitanje u waldorfskom dječjem vrtiću na kojem se nalaze slikovnice, priče, bajke uz izrađene likove koji su glavni likovi dječjih najdražih priča.

Slika 2. *Bajke braće Grimm u kutku za čitanje dječjeg vrtića Neven*

Nakon aktivnosti pričanja bajki djeca odlaze na igru, a kada im vrijeme pogoduje izlaze vani, na zrak. U popodnevnom krugu uključene su aktivnosti poput crtanja ili se održava euritmija (Seitz i Hallwachs, 1996).

Dnevni ritam u vrtiću zasniva se na principu stezanja i širenja. To znači da se treba naći ravnoteža između samoće i društva. Nakon jutarnjeg kruga i doručka slijedi izdisaj, odnosno širenje - igra s prijateljima, vrijeme kada se izlaz u susret drugima oko sebe. Za vrijeme meditiranja i odmaranja slijedi stezanje, skupljanje snage, vrijeme kada se doživljava vlastita bit. Vrlo je važno vrijeme za sebe, vrijeme za vlastito punjenje kako bi na reakcije okoline reagirali na što ispravniji i pozitivniji način koji će biti u skladu s moralnim i društvenim normama (Thomson, 2002). Prije odlaska kući, djeca se još jednom sastaju u krugu, a nakon što sat otkuca podne djeca se rastaju (Seitz i Hallwachs, 1996).

3.3. Slobodna igra

Slobodna igra ne znači nered. Naprotiv, odgajateljica sa svojim pomoćnicama sjedi za stolom, šije haljine za lutke, a oni ju promatraju i po želji pomažu. Druga djeca se igraju u drugim centrima te zbog intenzivne koncentracije odgajatelja na dječji rad verbalne opomene nisu potrebne. Djeca se instinktivno uključuju u tu koncentraciju, neovisno o poslu kojega

obavljaju. Odgajatelj je u svakom trenutku spreman pomoći agresivnom djetetu ili pak onome koji ima problema s grupom. Nakon vremena, odvojenog za slobodnu igru, odgojitelj pokušava pjevanjem djecu potaknuti na zajedničko pospremanje sobe. To zajedništvo uz pjesmu posebno veseli djecu (Seitz i Hallwachs, 1996). Na ovaj način odgojitelji potiču djecu da razvijaju odgovornost i radne navike.

Slobodna igra uključuje aktivnosti u centrima, pa tako primjerice neka djeca, po vlastitom izboru, izrađuju figurice od voska (Slika 3) ili crtaju kredom. Djeca koriste isključivo prirodni materijal i igračke u skupini.

Slika 3. *Oblikovanje figurica od voska*

3.4. Umjetničke aktivnosti

Za vrijeme jutarnje slobodne igre većina djece samostalno crta u svoj blok, dok odgajateljica ostale podučava različitim tehnikama slikanja. Slika se s tri osnovne boje, koje pojedinačno odgajatelj obrađuje kroz teme. Na primjer, žutu boju odgajatelj predstavlja kroz priču o žutom suncu ili plavu boju u priči o plavoj vodi. Cilj takvog rada je da dijete jasno iskusi doživljaj boje koji ona ostavlja na njega, prije nego što se promiješa s ostalim bojama. Također, time se uspostavlja disciplina te sprječava neprihvatljivo ponašanje. Ujedno, djetetu treba i duhovno približiti boje. Za tu prigodu poslužit će vlažan papir na koji treba staviti žutu i plavu boju koje će se promiješati i pred djetetovim očima iz svjetla i vlažnosti, oživjeti.

Zelena boja koja nastaje sada je nešto više od samog miješanja boja. Na slici 4. vidimo kako je sve pripremljeno za tu čaroliju miješanja plave i žute boje.

Slika 4. *Miješanje plave i žute boje*

Svi djetetovi produkti prožeti su umjetnošću. Od ukrašavanja stola na temu godišnjih doba pa sve do pjevanje u kolu, pričanja priča, zajedničkoj izradi ukrasa za prostor, izrada kruha. Nije samo slikanje način na koji djeca dolaze u kontakt s umjetnošću, već postoje i druge mogućnosti, kao na primjer manipulacija voska koji je svojim čistim bojama i posebnom kvalitetom materijala vrlo atraktivan i pobuđuje dječju znatiželju za oblikovanje cijelih krajolika ili obitelji patuljaka. Djeca svojim osjetima uočavaju razliku u mekoći i tvrdoći voska, na početku i na kraju modeliranja.

Usađivanje životno-praktičnih vještina i znanja djeci, kao posebno iskustvo, omogućuje i ne upredena vuna. Djeca ju čupkaju i slažu slojeve vune jedan na drugi. Odgojitelji im omogućuju i iskustvo u tkanju kojima tkaju jednostavne oblike. *S pravim i realnim* alatom djeca već u vrtićkoj dobi iskušavaju svoje vještine u oblikovanju drveta. „Cjelina je uvijek polazište umjetničkog djelovanja i ona se oblikuje i prerađuje. Nikad se ne konstruiraju pojedinačni dijelovi. Takav stav se i kasnije u waldorfskoj školi provlači kao bitna sastavnica svakog umjetničkog rada.“ (Seitz i Hallwachs 1996, str. 153)

3.5. Euritmija - pedagoško-didaktički pristup

Ples i pokreti vrlo su bitne aktivnosti u životu svakog čovjeka. Već malo dijete pleše u naručju roditelja, a nastavlja tu aktivnost i kad postane stabilan na nogama. Vrlo često djeca ples započinju čim čuju glazbu. Euritmiju, odnosno umjetnost pokreta, razvio je Rudolf Steiner (Thomson, 2002). Također, euritmija se još naziva i veličanstvena umjetnost *vidljivog govora* ili *vidljive muzike*. Djeca u dobi od četiri godine spremna su za aktivnost euritmije. Steiner smatra da svaki zvuk može biti opisan pokretom tijela. To omogućuje djeci da slobodno odgovore tijelom na zvuk koji čuju. Steinerova je ideja da pokret izvire kao odgovor na sam zvuk, bilo da je odsviran ili otpjevan, a ne kao odgovor na tumačenje onoga što zvuk pokušava prenijeti (Thomson, 2002). Za osobu koja izvodi euritmiju, sasvim je prirodnom da pri tom ne napravi određeni izraz lica jer se ne teži prikazu mimike lica. Euritmija je vidljiv govor koji ne uključuje pantomimu, mimiku, izražavanje gestama i ne treba ju se shvatiti kao uobičajenu umjetnost plesa (Steiner, 2008). Čovjek riječima izražava stanje duha, dok u euritmiji isto izražava pokretom. Djeca razvijaju muzikalnost, senzibilitet za oblikovanje govora, koordinaciju pokreta, protočnosti i povezanosti mnogih dijelova sebe.

U waldorfskom vrtiću djeca euritmijom izvode bajke za koje pokazuju velik interes. Najčešće su to bajke braće Grimm. Pri izvođenju euritmije dijete se uči spretnom snalaženju u prostoru. „Kod uvježbavanja umjetničkih djela, on će oblikovati svoje pokrete tako, da tijelo sve više postaje izraz onoga što sama duša želi i što jest.“ (Glöckler i Goebel, 1990, str. 26). To su obilježja pedagoške euritmije uz koju još postoje i zdravstvena i umjetnička euritmija. Zdravstvenom euritmijom nastoje se liječiti određene bolesti, a pristup bolesniku je individualan jer se pažljivo proučava koji pokret odgovara određenoj bolesti i prema tome se određuje terapija euritmijom. Umjetnička euritmija služi za prikaz određenih umjetničkih djela na pozornici. Od pjesama, priča, dramskih radnji, pa sve do kompletnih orkestralnih djela (Glöckler i Goebel, 1990).

4. PROSTORNO-MATERIJALNO OKRUŽENJE WALDORFSKOG VRTIĆA

Prostorno-materijalno okruženje sobe dnevnog boravka odraz je odgojiteljevog znanja o odgoju djece rane i predškolske dobi i ukazuje na to koja teorija mu je vodilja u praksi. Dužnost odgojitelja je osigurati djetetu adekvatne fizičke uvjete u prostoru, korištenjem primjerenih predmeta i boja jer oni djeluju na cjelokupan razvoj djeteta rane i predškolske dobi. Ukoliko je odgojitelj učinio prostorno-materijalno okruženje poticajnim, uvelike će pridonijeti rastu i razvoju svakog pojedinca u skupini. Temeljna zadaća odgojitelja je da u potpunosti vidi djecu što ne znači da ih samo gleda i čuje, a ne samo sluša te u skladu s njihovim interesima djeluje te im ponudi mnoštvo poticajnog materijala i aktivnosti sukladno njihovim potrebama i željama (Miljak, 2009). Kvalitetno okruženje potiče dijete na istraživanje, eksperimentiranje te konstruiranje znanja i njegovo razumijevanje. Djeca se međusobno razlikuju sukladno njihovim interesima, stoga je vrlo bitno osigurati raznovrsne materijale kako bi svatko našao nešto što ga zanima. Okolina treba poticati dijete na korištenje svih osjeta, aktivno učenje kroz istraživanje i činjenje te suradnju s drugom djecom i odraslima. Dijete u prvih sedam godina uči oponašanjem, ono imitira sve ono što oko sebe čuje, primijeti, bilo da je to pokret ili zvuk i nastoji to reproducirati i ponoviti na svoj način (Steiner, 2008). Stoga je vrlo bitno iz okoline ukloniti sve što bi ometalo njegov uredan razvoj, a što uključuje sve oblike medija koji se ne bi trebali uključiti u djetetovu svakodnevnicu sve do puberteta.

Prema načelima waldorfske pedagogije, odgojitelj je važna osoba u djetetovu životu i njegova uloga ne smije biti zamijenjena. Ujedno, djetetovo okruženje trebalo bi biti obogaćeno prirodnim i jednostavnim materijalima koji će ga poticati na razvoj mašte i kreativnosti čemu se u waldorfskoj pedagogiji teži. Isto tako, teži se usađivanju radnih navika i posjedovanju jednostavnih predmeta s višestrukom namjenom koji su ručno rađeni i načinjeni od priručnog materijala kao što su platno, drvo i ostali prirodni materijali (Matijević, 2001).

4.1. Prostorno okruženje

Prostor waldorfskog dječjeg vrtića koncipiran je prema postavkama waldorfske pedagogije odnosno Rudolfa Steinera. Polazište u oblikovanju prostora je slika djeteta.

Unaprijed osmišljen i kreiran prostor jedan je od preduvjeta za poticanje urednog razvoja djeteta. Boja breskve prevladava u waldorfskom dječjem vrtiću. Prostor je lišen tehničkih igračaka i igračaka za konstruiranje (Seitz i Hallwachs 1996). Odgojitelj je osoba od koje se očekuje da u prostoru intervenira u vidu promišljanja, kreativnosti, mijenjanja i realiziranja. Bitno je da odgojitelj u suradnji sa stručnim timom prati djetetove potrebe i interese te sukladno tome nastoji mijenjati i prilagođavati prostor, birati materijale i sredstva pazeći da su ona prilagođena njegovoj dobi. Prostor bi trebao umjesto dominantnog odgojiteljevog djelovanja poticati djetetov zdrav razvoj. Prostor se mijenja u skladu s epohom koja se obrađuje ili godišnjim dobom (Seitz i Hallwachs 1996).

Prostor u kojem borave djeca trebao bi biti dovoljno velik kako bi se djeca mogla izraziti likovno i istraživački. Isti treba omogućiti djetetu slobodu odabira, poticati i podupirati rješavanje problema, omogućavati socijalnu interakciju, komunikaciju. Sobe dnevnog boravka ne trebaju nalikovati sterilnoj prostoriji, odnosno oskudijevati materijalnim poticajima. Poželjno je da budu nalik na one u obiteljskom domu, s realnim materijalima, kako bi djeca mogla na prirodan način učiti i živjeti razvijajući samopoštovanje i radne navike, usvajati nova životno praktična znanja i vještine (Miljak, 2009). Waldorfski dječji vrtić njeguje tradiciju, obilježavanje svetkovina i blagdana. Sukladno tome cijeli prostor, a posebice stol godišnjih doba mijenja se i odiše raspoloženjem koje je u skladu s obilježavanjem svetkovina ili stupanjem određenog godišnjeg doba (Seitz i Hallwachs 1996). Sve što se nalazi u prostoru, prirodnog je podrijetla, posebice drveta.

Postupnim mijenjanjem okruženja i kreiranjem novih prostora, otvaramo prostor djetetu da se kreativno izrazi, da samo inicira i organizira simboličke igre koje mogu trajati danima (Miljak, 2009).

4.1.1. Unutarnji prostor

U waldorfskim vrtićima nastoji se da atmosfera bude poput obiteljske. Atmosferi toplog, gotovo kućnog ugođaja, djeca imaju priliku doživjeti red, ritam i harmoniju. „Vrtić se planski gradi u manjim dimenzijama tako da odgovara razmjerima malog djeteta.“ (Thomson, 2002, str 319). Unutrašnjost waldorfskog vrtića obojan je prema načelima Rudolfa Steinera i obiluje prirodnim materijalima. Zidovi se boje prirodnim bojama: ružičastom, žutom ili bojom breskve te su ukrašeni dječjim uradcima. Najčešća boja zidova je boja breskve prozirn

nanesene na zid kako bi on mogao *živjeti* (Seitz i Hallwachs, 1996). Prostor waldorfskog vrtića Neven zorno je prikazan na slici 5.

Slika 5. Soba dnevnog boravka waldorfskog vrtića Neven

Slike koje su izradili odgojitelji i djeca od ne upredene vune također krasi zidove sobe dnevnog boravka waldorfskog vrtića. Takve slike najčešće prikazuju motive različitih godišnjih doba ili prizore iz bajki. Stol za godišnja doba ukrašen je tako da dočarava raspoloženje određenog godišnje doba ili nekog blagdana. Garderoba, kuhinja, praonica, razlikuju se od onih u redovnim dječjim vrtićima. Didaktički materijal u waldorfskom vrtiću izrađen je od prirodnih materijala. Prostor sobe dnevnog boravka sadržava i intimni kutak u kojemu se dijete igra s lutkama. Tako, gradnja kuće, kolibe, staništa, za dijete simbolizira vlastiti dom, što je od značaja za tijelo i dušu, a odvija se u sobi dnevnog boravka. Djeca tada posežu za stolcima, stolovima, stalcima za igračke, maramama (Seitz i Hallwachs, 1996).

4.1.2. Vanjski prostor

Uz prostor interijera značajan je i dio vrtića na otvorenome, odnosno eksterijer. Pri planiranju dnevnih aktivnosti odgojitelj treba voditi računa da, ukoliko vremenski uvjeti to dopuštaju, iskoristi vanjski prostor za aktivnosti s djecom jer boravak na zraku povoljno

utječe na tjelesni razvoj, društvene vještine, kulturu te emocionalni i intelektualni razvoj (Hansen, Kaufmann, Walsh, 2001). Djeci je potreban svjež zrak, treba ga uvesti u dnevnu rutinu i dozirati prema potrebi i dobi djeteta. Takav ritual kod djece bi trebao razviti naviku i svjesnost o važnosti svakodnevnog tjelesne aktivnosti. Dijete ima primarnu biološku potrebu za kretanjem te za nju već od najranije dobi pokazuje interes. Potrebno mu je u što većoj mjeri osigurati svakodnevni boravak na svježem zraku, pa čak i tijekom kiše ili snijega ukoliko nisu ekstremni uvjeti. Iskustvo koje pruža boravak na otvorenome u različitim vremenskim uvjetima značajno je iskustvo i dio je zdravog odrastanja djeteta. Takav pristup pridonosi cjelokupnom djetetovom razvoju, a s druge strane djeca u njemu uživaju (Hansen i sur., 2001).

Odgojitelji jednaku pažnju posvećuju i oblikovanju vanjskog prostora, smatrajući ga nadogradnjom unutarnjeg prostora odnosno drugačijom sobom dnevnog boravka i nastoje omogućiti djetetu adekvatnu mogućnost napretka na svim razvojnim područjima. Za razvoj motoričkih vještina, prema Steineru, važan je eksterijer u koji se postavljaju sprave za penjanje i pješčanici čijim se korištenjem potiče razvoj motoričkih vještina, ali i razvoj mašte kod djece (Thomson, 2002). Jedna od takvih aktivnosti svakako je igra u pješčaniku (Slika 6).

Slika 6. Igra na otvorenom u pješčaniku dječjeg vrtića Neven

4.2. Materijalno okruženje

Važnost neposrednog iskustva djeteta manipuliranjem predmetima koje je nezamjenjivo ističe Miljak (1999). Dijete predmete isprobava dodirrom, bacanjem, stavljanjem u usta, gužvanjem, kako bi upoznao karakteristike i svojstva istog putem svojih osjeta te time obogatilo svoje iskustvo. Promatrajući razvoj djeteta i njegove želje i potrebe, Ayres (2002) navodi da je djetetu zanimljivije igranje svakodnevnim predmetima poput žice, plahte ili nekim drugim kućanskim predmetima, nego skupim igračkama. Također, takvi predmeti povoljno utječu na razvoj kreativnosti i mašte, a dijete se nesmetano i bezbrižno može igrati njime bez da brine o trajnosti i oštećenju istog.

Važno je da sobe dnevnog boravka u waldorfskom vrtiću ne budu prenatrpane materijalima za koje djeca ne pokazuju interes, stvarajući od prostora odlagalište. Stoga bi sobe dnevnog boravka trebale biti mjesto koje će djetetu pružiti priliku za ostvarivanje interakcija s drugom djecom, manipuliranje raznovrsnim materijalima i omogućiti istraživanje. Pri odabiru materijala treba voditi računa o primjerenosti dobi, kvalitetnoj izradi, dostupnosti djeci i sigurnosti djece. U waldorfskom vrtiću upotrebljavaju se materijali organskog, odnosno prirodnog podrijetla poput, svile, vune, pamuka, lana, drveta ili gline. Također, mogu se naći i oblikovani komadi drveta iz stolarskih radionica koji su pažljivo obrađeni kako bi bili sigurni za djecu. Osim toga, isti djetetu nude bezbroj mogućnosti (Carlgren, 1990). „Sav alat koji se upotrebljava u kuhinji, vrtu ili “radionici“ je “pravi“ alat.“ (Seitz, Hallwachs, 1996, str. 154). Odgojitelji bi trebali uključiti djecu u izradu materijalnih poticaja jer će djeca na takve poticaje paziti više nego na one koje ona nisu izradila. Tako će djeca znati koliko su truda i vremena uložili u to i biti ponosna na sebe, što će im dati povoda da paze da materijalni poticaj što duže opstane u sobi dnevnog boravka (Miljak, 2009).

Suradnja s roditeljima također je bitan segment u kojemu se od roditelja, koji su u mogućnosti, može zatražiti pomoć u doniranju materijalnih sredstava, primjerice didaktički neoblikovanog materijala, kako bi se uredio prostor vrtića. Prema podacima s web stranice Ministarstva znanosti i obrazovanja (2016) igračke, namještaj i didaktički materijali u waldorfskim vrtićima su prirodnog podrijetla, formirani i obojeni blagim bojama kako bi poticali zdrav razvoj djetetovih osjetila. Takav pristup omogućuje djetetu da razvije razumijevanje za ekološku osviještenost, razvoj kreativnosti i potpunu slobodu.

4.2.1. Igračke i didaktika

„Mjerilo koje vrijedi za igračke je njihova kvaliteta. Prirodni materijal u svojim izvornim oblicima i bojama.“ (Seitz, Hallwachs, 1996, str. 138). Kada govorimo o djetetovom razvoju važan faktor svakako je i razvoj mašte koju sputavaju gotovi produkti i igračke. Igračke u waldorfskim vrtićima isključivo su izrađene od prirodnih materijala koji pomažu kod razvijanja djetetove mašte. Vrtić ne posjeduje tehničke igračke za konstruiranje, pa čak ni one za učenje. Waldorfsko obrazovanje potiče djecu na razvoj mašte i učenje kroz igru. U vrtiću dominiraju prirodni materijali kao što su kamenje, komadi drveta, školjke (Neumeister, 2014). Lutke, životinje, prirodni materijali odlažu se na svoja stalno mjesto u košarama ili na policama.

Djetetu je, na početku njegova života, dovoljno dati najjednostavniju krpicu koja će u njemu probuditi maštu. Dijete će u svojoj mašti nadodati sve elemente koji nedostaju krpici da poprimi izgled čovjeka. Vrlo je bitno kod djece poticati razvoj mašte jer ona povoljno djeluje na razvoj mozga. Takva aktivnost na mozak djeluje oblikotvorno (Steiner, 1990). Kasnije, kada dijete postane zainteresiranije za igračke, može mu se ponuditi ispletena lutka s minimalno naglašenim udovima i detaljima. Bitno je izbjegavati igračke životinjskih oblika u vrijeme dok dijete još nije prohodalo jer bi u protivnom to poremetilo načelo uspravnog ljudskog hoda (Seitz, Hallwachs, 1996).

Lutke, koje se koriste za igru u vrtiću, su ručno izrađene, a izrađuju ih sami odgojitelji pred djecom ili ih izrađuju prijatelji waldorfske pedagogije. Lutke se izrađuju tako da nemaju ni usta, ni oči, kako bi djeca imala mogućnost zamisliti i razviti određenu emociju. Ukoliko se djeci ponudi lutka koja prikazuje emociju, primjerice radost, dijete ne može zamisliti da ista može biti tužna. Primjer takvih igračaka prisutan je u dječjem vrtiću Neven, ručno izrađene lutke bez izrađenih detalja na licu kako bi se izbjeglo definiranje i naglašavanje emocija (Slika 7).

Slika 7. Ručno izrađene igračke bez izraženih detalja na licu

Također, bitno je u vrtiću ne gomilati nepotrebne i monofunkcionalne igračke. Razvoj mašte potiče se i ponudom manjeg broja jednostavnijih igračaka. Primjerice drvena kocka, koja bi u dječjoj mašti mogla postati i telefon, vlak, mobitel i slično. Komad drveta, prirodan je materijal koji djeci daje slobodan prostor da ga vlastitim rukama i maštom oblikuje po svojim željama. Igračke s već određenom funkcijom sprječavaju dječji razvoj jer ne potiču dijete na istraživanje i konstruiranje vlastitih znanja vlastitim rukama i intervencijama. Kada dijete prohoda, životinje postaju glavne igračke koje djeca prihvaćaju kao svoje ljubimce. Već nakon treće godine života u djetetovom okruženju nalaze se *pravi alati*, poput čekića ili noža, bez opasnosti da će se dijete ozlijediti. Gradnja kuće u toj dobi simbolizira vlastiti dom za tijelo i obitavanje; grade ju pomoću stolova, stolaca, marama i stalaka za igračke (Seitz, Hallwachs, 1996).

Svaki dan proveden u vrtiću prožet je igrom, slušanjem odgajatelja koji čitaju bajke, priče ili zanimljive događaje; poštuje se dnevni ritam hranjenja, spavanja, slobodnog vremena. Za djetetov razvoj nije potrebno mnoštvo igračaka, koje su najčešće kupljene, već je potrebno da igračke naprave sama djeca i to od prirodnog materijala, obojeni osnovnim bojama. Kod djeteta takve igračke potiču maštu te oni pronalaze različita rješenja kako da se s takvim igračkama igraju. Potrebno im je poticati osjetila na razne načine: kroz slobodnu igru, igru u kolu, radu u vrtu i slično. Igračke, namještaj i didaktički materijali prirodnog su porijekla, formirani i obojeni tako da pružaju blage i nijansirane poticaje za zdrav razvoj osjetila (Slike

8 i 9). Time se u najranijoj dobi kod djeteta njeguje razumijevanje za ekološko (Seitz i Hallwachs, 1996).

Slika 8. *Jednostavni drveni predmeti*

Slika 9. *Drvena prijevozna sredstva*

5. POTICANJE RAZVOJA DJETETA U WALDORFSKOJ KONCEPCIJI

Kako bi se stvorili optimalni uvjeti za razvoj djeteta rane i predškolske dobi trebalo bi poznavati karakteristike, redosljed i značajke djeteta u pojedinoj fazi njegova razvoja. Optimalni uvjeti razvoja ovise i o prostorno-materijalnom i socijalnom okruženje. Prostorno-materijalno okruženje je sve ono što dijete okružuje: prostor, predmeti, slike, zvukovi, zbivanja i ostalo, dok socijalno okružje označava prisutnost odrasle osobe koja nastoji uspostavi što kvalitetniji emocionalni odnos s djetetom, kao i okruženost vršnjaka te različite interakcije s njima (Starc, Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004).

Steiner promiče mišljenje da odgoj i obrazovanje moraju biti jednaki za sve, neovisno o statusu u društvu, rasi i slično te da bi u tom sustavu dijete trebalo provesti vrijeme sve do svoje dvadesete godine, kada bi trebao biti kompetentan odgovorno rasuđivati (Calgren, 1990). Konceptija kojim se rukovodi waldorfska pedagogija može se definirati kroz tri područja (Seitz i Hallwachs, 1996):

- sedmogodišnje razdoblje
- razvoj dječje mašte
- osjet.

5.1. Sedmogodišnja razdoblja

Prema waldorfskoj koncepciji sve počinje odgojem djetetovih osjeta. Teži se njihovom upoznavanju i osposobljavanju kako bi ih dijete kasnije na adekvatan način primjenjivalo (Bezić, 1999). Rudolf Steiner promatrao je ljude u različitim sferama života. On ljudski razvoj raspoređuje u sedmogodišnje cikluse. Prvi sedmogodišnji ciklus naziva *razdoblje oponašanja* (Calgren, 1990). Činjenica je da djeca imaju urođenu potrebu da uče oponašajući. To razdoblje u waldorfskoj pedagogiji započinje fizičkim rođenjem tijela. Ono do svoje sedme godine imitira sve ono što oko sebe čuje, primijeti, bilo to pokret ili zvuk i nastoji to reproducirati i ponoviti na svoj način (Steiner, 2008). Dijete je u tom razdoblju kao spužva koja upija svaki podražaj iz okoline i cijelim svojim tijelom opaža ono što dolazi od odraslih (Seitz i Hallwachs, 1996). Djetetovo oponašanje ne obuhvaća samo radnje, nego i mišljenja ljudi u njegovoj okolini. Moralne norme koje usvoji u tom razdoblju ključne su u njegovom daljnjem življenju. Ta je potreba duboko usađena u njemu, pa ono najprije oponaša nesvjesno.

Moraliziranje i govorenje na dijete ne djeluje tolikom jačinom kao događaji i situacije koje se događaju u njegovoj okolini. S vremenom oponašanje postaje svjesnije i vidljivo u igri. Naime, dijete zrcali radnje koje je doživjelo. Primjerice, doživljava u liječničkoj ordinaciji primjenjuje u vlastitoj igri (Calgren, 1990).

Roditelji i odgojitelji djecu nikada ne bi smjeli sputavati u oponašanju jer takav pristup može imati negativne posljedice na život djeteta. Oponašanje je jedan od najučinkovitijih prirodnih načina učenja djeteta, te od odraslih osoba zahtjeva da u prisutnosti djece postupaju svjesno i ponašaju se s oprezom (Valjan Vukić, 2018). Oni bi trebali biti dobar primjer djetetu jer ono u toj dobi njima vjeruje i njih imitira. Također, djetetova okolina trebala bi omogućavati pravilnu rasvjetu i boje kako bi se kod djeteta razvio normalan vid. Isto tako, okolina bi trebala poštivati moralne norme i djelovati u skladu s njima kako bi kod djeteta povoljno utjecali na razvoj fizičkih uvjeta u mozgu i krvotoku za zdrav moralni smisao (Steiner, 1990).

U dobi pred polazak u školu, a kod nekih i sam polazak u školu, predstavlja izazov jer se javlja želja za polaženje škole. Djetetu je u toj dobi potreban autoritet. To drugo sedmogodišnje razdoblje obilježeno je početkom ispadanja zubi. U ovoj fazi prestaje oponašanje što znači da dijete sada slijedi autoritet kojega voli, a to je u Waldorfskim školama učitelj. Dijete tada usvaja ritmove i navike koje će u kasnijim godinama života rezultirati samostalnošću i razvijenom vlastitom snagom. Odrasli trebaju poštivati moralne norme kako bi ih dijete moglo cijeniti i smatrajući ih autoritetom.

Steiner je svojom waldorfskom pedagogijom zainteresirao i pridobio mnoge. Naime, on se zalagao za zajedničko obrazovanje svih ljudi, neovisno o željenom zanimanju, te da se to obrazovanje temelji na povijesti, zemljopisu i prirodnim znanostima, s ciljem da čovjek postane čovjekom (Carlgren, 1990).

Thompson (2002) u svojoj knjizi *Zdravo djetinjstvo* navodi da je osnivač waldorfske pedagogije, Rudol Steiner, vjerovao da u ranim godinama fina motorika, odnosno pokretnost prstiju pozitivno utječe na mozak koji će se lakše suočiti s okretnošću misli. U waldorfskom vrtiću djeca najprije uče kukičati, plesati, vrtlariti, a s vremenom i napretkom kreću s kompliciranijim vještinama. Do pete godine dijete nije dovoljno svjesno te zahtjeva od odgojitelja i roditelja da ponavlja ono što je ispravno jer je to jedini način da dijete ne ponovi istu grešku.

5.2. Razvoj dječje mašte

„Djeca su maštoviti ljudi i umjetnici također.“ (Carlgren, 1990, str. 40). Jedna od najvažnijih unutarnjih čovjekovih sposobnosti je mašta. Temelje za razvoj mašte čovjek postavlja u najranijoj dobi ili ga već tad koči. Mnoge odrasle osobe gube dragocjenosti ove sposobnosti tražeći koristi i pogodnosti na štetu vlastitih radnih sposobnosti i energije. Roditelji imaju mnoštvo načina kako potaknuti vlastito dijete na napredak u svojstvima fantazije i oblikovnosti. U dojenačkoj dobi još uvijek nema potrebe za stvaranjem, dok su kod dvogodišnjaka i trogodišnjaka vidljivi počeci. Djetetu u toj dobi dovoljno je dati neki jednostavan predmet poput papira, krede ili olovke i staviti ga na pod, stol ili zid. U isto vrijeme ga se ne bi trebalo podučavati crtanju, pogotovo ne šabloniziranju, primjerice kuće, srca, čovjeka. Prezasićenost igračkama, posebice gotovih, valja izbjegavati. Takve igračke djetetu brzo dosade jer najčešće imaju jednu svrhu i zbog svoje predodređenosti ne daju djetetu povoda za zamišljanje novih funkcija (Carlgren, 1990).

Calgren (1990) navodi primjer skupine od troje djece različite dobi koji su u svom okruženju posjedovali mali broj igračaka i koji u svojoj okolini nisu imali vršnjake s kojima bi se igrali, ali su imali prostor koji im je nudio mogućnost slobodnog izražavanja. Kada su im igračke dosadile iskoristili su prostor i počeli graditi prodavaonicu namirnica. Raznim predmetima davali su novu svrhu, pa je tako kamen predstavljao kruh, a manje kamenje leću i grah koje su prodavali u ostavi koja je predstavljala trgovinu. Također su u stakleniku otvorili i frizerski salon. Manjak igračaka, odnosno posjedovanje prirodnih igračaka koje su minimalno oblikovane uvelike doprinose razvoju dječje mašte. Djeci bi trebali osiguravati igračke koje su izrađene od drveta, vune ili platna, koje su trajnije jer takve su poticajnije za razvoj dječje mašte. Sve ovdje navedeno manje je primjenjivo u domu djeteta jer će roditeljske planove sabotirati osobe bliske obitelji koje će pri posjeti kao poklon djetetu donijeti plastičnu igračku ne znajući da iste sputavaju fantaziju. Waldorfski dječji vrtić, mjesto je u kojemu se nastoji djetetu ponuditi što manje gotovih igračaka. Takav pristup je u waldorfskom vrtiću primjenjiv i održiv, iako postoje manje prirodni materijali poput krede, olovke, boje, kistova, gline koje su neophodni za modeliranje. Isto tako, u skupini vrtića se mogu naći i različito oblikovani komadi drveta iz stolarskih radionica koji moraju biti čisti, glatki i oblikovani tako da su sigurni za djecu. Takvi materijali pružaju djetetu slobodu u izražavanju i potiču dječju maštu. Isti djeci omogućuju da u svojoj mašti daju novu funkciju (Carlgren, 1990). Takav koncept,

koji je zaživio u waldorfskim vrtićima uvelike pridonosi djetetovom razvoju mašte jer ne prihvaća osnovnu funkciju predmeta već mu u svojim mislima daje vlastiti značaj.

5.3. Osjetila

Dijete osjetilima opaža svijet oko sebe. Rudolf Steiner dijete u prvom sedmogodišnjem razdoblju naziva *osjetilno biće*. Ono preko osjetila stječe iskustva i dojmove i oponaša ih. Steiner smatra da postoji 12 osjetila i dijeli ih u tri kategorije: vanjska osjetila, vanjsko-unutarnja i unutarnja osjetila. Vanjska osjetila obuhvaćaju: ja osjetilo, osjetilo za razmišljanje, osjetilo za riječi i osjetilo sluha i podređeni su mišljenju; vanjsko-unutarnja osjetila obuhvaćaju: osjetilo za toplinu, vid, ukus i miris i podređeni su osjećajima, dok unutarnja osjetila obuhvaćaju: osjetilo ravnoteže, osjetilo za kretanje, opip i osjetilo života te su oni podređeni htijenju (Huzjak, 2006).

Preko osjetila dijete povezuje svoj unutarnji i vanjski svijet. Dijete u prvim danima ne bi trebalo biti izloženo ekstremnim emocijama, primjerice vikanju, bijesu ili šumovima s ulice koji ga ometaju. Trebalo bi biti okruženo prirodnim materijalima i konzumirati što prirodniju hranu, izbaciti sve ono umjetno što može izazvati negativne posljedice na organizam. Medije treba potpuno ukloniti iz djetetove okoline kako bi mu omogućili sanjalačko uživanje u svijet i poduprli njegov harmoničan razvoj (Seitz i Hallwachs, 1996).

„Cilj sveobuhvatne pedagogije je da se uključe sva djetetova osjetila“ (Seitz i Hallwachs, 1996, str.132). Danas je takvo što teško realizirati, jer je sve komercijalno i lako dostupno, počevši od proizvoda koje kupujemo u trgovinama, koji su zapakirani i ne omogućavaju nam izravno korištenje osjetila opipa. Ne korištenjem osjetila, događa se da polako gube funkciju odnosno zakržljaju (Seitz i Hallwachs, 1996).

Waldorfski dječji vrtić nastoji djeci omogućiti aktivnosti usmjerene na razvoj i njegovanje dječjih osjetila, primjerice - oblikovanje voskom koji je prirodnog podrijetla. Djeca tijekom oblikovanja voska koriste više osjetila i razvijaju maštu. „U waldorfskoj se pedagogiji osposobljavanje osjetila ne ograničava samo na estetski odgoj u okvirima umjetnosti, već se provlači kroz sva područja učenja i doživljavanja.“ (Seitz i Hallwachs, 1996, str 133).

Nagomilavanje igračaka u dječjim vrtićima treba izbjegavati jer mogu imati negativne posljedice poput zatupljivanja. Stoga bi djeci trebalo omogućiti izradu igračaka, pri čemu je

važno osigurati izvorni materijal kako bi se djetetova osjetila zaista nahranila i potaknula na kvalitetnu uporabu. Takva praksa prisutna je u waldorfskim dječjim vrtićima. Prirodni materijali, jednostavno obrađeni, obojani osnovnim bojama, u jednostavnim oblicima i bez uzoraka omogućuju procvat djetetove kreativnosti i maštovitosti. Isto tako, dijete se kroz slobodnu igru, euritmijom, radom u vrtu, korištenjem instrumentarija i pjevanjem, potiče na korištenje osjetila. Djetetu treba omogućiti doživljaj svakodnevnih radnji kroz aktivnosti, primjerice - pranja lutkinog rublja, jer je puno bolji poticaj od plastične perilice za rublje. „Osjetila se ostvaruju preko osnovnih gesta i djelatnosti ljudi, a na taj se način vježba i kreativnost.“ (Seitz i Hallwachs, 1996, str 134). Materijali koje ponudimo djeci trebaju biti prožeti istinom, odnosno trebali bi biti realni, možda ne veličinom, ali izgledom svakako da (Seitz i Hallwachs, 1996).

6. WALDORFSKA PEDAGOŠKA SVAKODNEVNICA

Odgoj u prvih sedam godina, ili kako ga Steiner naziva, prvo sedmogodišnje razdoblje, je najznačajnije i predstavlja razdoblje u kojem se, sukladno djetetovom rastu, trebaju graditi temelji za pravilno funkcioniranje daljnjeg ljudskog života. Sve što je u odgoju djeteta propušteno od strane odgajatelja u prvih sedam godina života djeteta teško je, skoro nemoguće, kasnije nadoknaditi i popraviti.

Dijete je od samog začeća povezano s majkom, ona mu pruža zaštitu i toplinu već u utrobi. Nakon poroda dojenje je veza koja povezuje i ojačava obje strane. Neki poduhvati nakon rođenja podsjećaju na zaštićenost i toplinu u majčinoj utrobi, a to su primjerice baldahin iznad krevetića djeteta koji zaklanja sve ono što mu je strano ili omogućava izbjegavanje buke, ljudskih izražavanja emocija poput izljeva bijesa i vikanja. Dijete bi trebalo biti okruženo prirodnim materijalima: vunom, svilom, pamukom te bi iz prehrane trebalo biti izbačeno neprirodno: bijeli šećer, prskano voće i slično. Takve stvari negativno utječu na djetetov rast i razvoj. Isto tako, kao što baldahin štiti od vanjskih utjecaja, roditelj bi trebao zaštititi svoje dijete od radija, televizije i šarenih slika iz novina koje ometaju djetetov san (Seitz i Hallwachs, 1996). Djecu je potrebno udaljiti od izvora moderne tehnologije sve do puberteta i onda ih postupno upoznavati s njom jer u većini slučajeva moderna tehnologija zamjenjuje učitelja što se u waldorfskoj pedagogiji sustavno izbjegava. Niti jedan oblik didaktičkog sredstva ne bi trebao zamijeniti ulogu odgojitelja ili učitelja (Bezić, 1999).

Može se reći da dijete prvo koristit vlastito tijelo kao svoju prvu igračku. Ono koristi noge i ruke, a ponekad i prste na nogama koje stavlja u usta i istovremeno proizvodi različite zvukove. Na takav način se ponaša i kod presvlačenja, premotavanja ili kupanja. U fazi puzanja dijete najradije boravi u prostorijama koje nisu njegova soba ili mjesto predviđeno za igru, a igračke su mu predmeti iz okoline. Najbitnije je da igračke budu napravljene od prirodnih i jednostavnih materijala poput krpe jer u djetetu mogu probuditi maštu te stvoriti sve segmente potrebne da ta krpa u njegovim mislima postane recimo neka životinja. U tom razdoblju ali i u daljnjem životu mašta povoljno utječe na razvoj mozga. Minimalno oblikovana lutka, koja nema prenaplašene udove i koja nema mogućnost sjedenja idealna je za djecu koja se još nisu uspravila jer bi u suprotnom lutka koja ima sposobnosti sjedenja poremetila načelo ljudskog uspravnog hoda. Ono što Steiner navodi za lutku vrijedi i za sve ostale igračke. Naime, on želi potaknuti i razviti maštu već u prvim godinama života te postići

da dijete komad drveta imaginarno ili malo kasnije fizički pretvori u brod, životinju ili možda vatrogasni automobil. Kupljeni vatrogasni automobil, gotov je proizvod, oblikovan sa svim funkcijama što sputava djetetov razvoj. Lažna kreativnost u tome da gotovim igračkama mijenja značenje nije pouzdana i ne treba se time zavaravati. U takvim situacijama maštovitost i snaga za unutarnjim oblikovanjem nestaju (Seitz i Hallwachs, 1996). Što je igračka jednostavnija, dijete će imati više prilika za maštovito i kreativno izražavanje (Stevanović, 2000).

Elementarni oblici i brojevi pomažu djetetu da nauči temelje matematičke pismenosti, a žive boje pobuđuju pažnju kod djeteta. Igračke koje potiču učenje, kod neke djece mogu uzrokovati preuranjeno učenje koje rezultira zrelosti s negativnom posljedicom, a to je poremećaj u koncentraciji (Seitz i Hallwachs, 1996). Također, djetetov razvoj govora, hodanja, mišljenja ne treba ubrzavati ili problematizirati jer može dovesti do negativnih posljedica. Autori Seitz i Hallwachs (1996) navode da ne treba paničariti ako dijete nije prohodalo u dobi od deset mjeseci, kao susjedov sin ili ako kasnije progovori. Time se gube životne snage djeteta koje će manjkati u školskoj dobi kada će potreba za učenjem biti veća. Kod djece u dobi od dvije do tri godine, koja još žive u vlastitom unutarnjem životu, pri promjeni grupe ili okoline može doći i do teže prilagodbe drugoj djeci i grupi jer još nisu razvila socijalne kompetencije (Seitz i Hallwachs, 1996). Dijete nije potrebno uvježbavati za ophođenje prema stvarima, ljudima ili samome sebi. Ona to sama razviju preko promatranja modela u svojoj okolini. To znači da odrasli trebaju raditi i živjeti znajući da ih dijete oponaša i usvaja njihova ponašanja. Nakon prvog neprimjerenog ponašanja djeteta roditelji bi se trebali zapitati o vlastitom ponašanju i adekvatno pokazati da to ponašanje nije opravdano (Seitz i Hallwachs, 1996).

7. ZAKLJUČAK

Uvidom u waldorfsku pedagogiju, nastoji se implementirati njezine segmente u redovne programe rada s djecom rane i predškolske dobi. Waldorfska pedagogija je koncepcija koja se smatra učinkovitom na razvoj cjelovitog bića, a temelji se na zakonitostima prirode. Prvo sedmogodišnje razdoblje ključno je razdoblje koje utječe na djetetov daljnji život. Dijete je tada *promatrajuće biće* kojemu treba stvoriti prostorno-materijalno okruženje u skladu s njegovim razvojnim potrebama. Omogućuje mu da se na kreativan način izrazi, razvija maštu, usvaja radne i životne navike, povezuje se s drugom djecom i utječe na korištenje i unaprjeđenje gotovo svih osjetila kroz rukovanje materijalima prirodnog podrijetla, poput vune, drveta, voska i ostalog. Stoga bi svi djetetu dostupni materijali trebali biti što izvornijeg oblika. U waldorfskim dječjim vrtićima nastoji se stvoriti okruženje nalik obiteljskom. Odgajatelji, osim što moraju biti dobar model djetetu, zaduženi su i za prostorno-materijalno oblikovanje. Naglašen je utjecaj boja na djetetov razvoj, stoga se zidovi u waldorfskim dječjim vrtićima boje u pretežito prirodne boje: ružičastu, žutu ili boju breskve te su ukrašeni dječjim uradcima. Upravo planskim pripremanjem okruženja djetetu rane i predškolske dobi, koje se nalazi u fazi promatranja, omogućit će se oponašanje zdravih uzora. Također iz okoline treba ukloniti sve ono što može ometati djetetov zdrav razvoj. Shodno tome, sva tehnologija uklonjena je iz waldorfskih vrtića jer se smatra da dijete ne bi trebalo biti korisnik istih do puberteta, te da se odgojiteljeva uloga ne smije zamijeniti niti jednim oblikom didaktike. Stoga u vrtiću treba osigurati i pripremiti okolinu koja će dijete poticati na razvoj mašte i kreativnosti. Upravo waldorfski vrtić to čini na primjeren način, uvođenjem prirodnih materijala i jednostavno izrađenih igračaka s malo detalja koje omogućuju djeci da u svojoj mašti daju novu dimenziju istima. Poneki waldorfski odgojitelji, koji imaju dara za izradu materijalnih poticaja, šivaju i izrađuju pred djecom lutke, što uvelike pridonosi dječjem razvoju jer se kroz promatranje djeci usađuju radne navike. Uključivanje djece u takve aktivnosti značajno je jer pruža mogućnost stjecanja iskustvo koje će im koristiti u daljnjem životu. Waldorfska pedagogija ima za cilj obuhvatiti sva dječja osjetila jer ne korištenjem istih ona odumiru. Kroz niz organiziranih aktivnosti djeci je omogućena uporaba osjetila jer se u waldorfskim vrtićima djeci nudi raznovrstan prirodni materijal. Djeca oblikovanjem gline i voska vježbaju finu motoriku, a ona je u uskoj vezi s razvojem mozga. Uz navedene aktivnosti religija i umjetnost također su prisutne u waldorfskoj svakodnevnici, što se primjećuje kroz obilježavanje i slavljenje svetkovina i blagdana tijekom cijele godine.

Waldorfski vrtić nema unaprijed osmišljen kurikulum jer se teži ostvarenju ritma u skladu s izmjenama godišnji doba. U vezi s tim je i uređenje stola godišnjih doba koji se mijenja sukladno obilježavanjima događaja. Prednost programa waldorfskih vrtića svakako je svakidašnja i tjedna rutina koja se ponavlja kako bi se djeca povezala, osjećala sigurnost, zaštićenost i kako bi se stvorila atmosfera poput obiteljske. Važno je spomenuti pedagošku vrijednost euritmije koja predstavlja metodu djelovanja pokretom. Pojedini euritmijski sadržaji pomažu djeci da prevladaju zadane odgojne i obrazovne teme. Za pojedini program pedagoške euritmije odlučuje se ovisno o starosti djeteta, a s programom je moguće početi kada dijete navrší četiri godine. Program pedagoške euritmije provodi se u waldorfskim odgojno-obrazovnim ustanovama jer pomaže djeci u vježbanju koncentracije, razvoju motorike, sluha, glasa te koordinaciju pokreta i govora, a uključuje djecu od vrtićke dobi, pa sve do polaznika srednjoškolskog obrazovanja.

Koncepcija odgoja djece kakvu prakticiraju waldorfski vrtići je izazov za svakog odgojitelja, ali i prilika za djecu jer im omogućuje rast i razvoj svih potencijala u prirodnom okruženju, odnosno u okolini koja je reducirala utjecaje suvremenog, digitalnog doba na minimum. Uostalom, sve što dijete doživljava u ranoj fazi svog razvoja ima utjecaj na način na koji će se kao odrasla osoba odnositi prema svijetu. Iako waldorfski vrtići spadaju u kategoriju alternativnih vrtića, poželjno bi bilo uvećati njihov broj u Republici Hrvatskoj. Ujedno, jedinice lokalne i regionalne samouprave koje žele osigurati raznovrsnije programe odgoja za djecu rane i predškolske dobi, morale bi osigurati sredstva za izgradnju i opremanje alternativnih vrtića, uključujući i waldorfski vrtić, te omogućiti su/financiranje edukacije odgojitelja koji će provoditi waldorfski program.

8. LITERATURA

- Ayres, J. A. (2002). *Dijete i senzorna integracija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Bezić, Ž. (1999). *Waldorfska pedagogija, Crkva u svijetu* 34 (4): 437- 449. Preuzeto 13.7.2021.: <http://hrcak.srce.hr/50823>
- Burić, H. (2018). Pedagogije koje polaze od svrhe čovjeka. *Dijete, vrtić, obitelj*, 86, 10-13. Preuzeto 10.7.2021.: http://www.korakpokorak.hr/upload/Dijete_vrtic_obitelj/dvo-86/dvo-86-zavirite.pdf
- Carlgren, F. (1990). *Odgovori ka slobodi: pedagogija Rudolfa Steinera*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju
- Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008). NN 63/2008. Zagreb: Hrvatski Sabor.
- Glöckler, M., Gorbel, W. (1990). *Što je waldorfska pedagogija?*. Zagreb: Društvo prijatelja waldorfske pedagogije
- Gregorić, M., Lukša, Z. (2017). Cjeloživotno obrazovanje po principima dr. Rudolfa Steinera u funkciji razvoja poduzetništva u turizmu. *Obrazovanje za poduzetništvo*, 7(1), 249-268. <https://hrcak.srce.hr/183459>
- Hansen, K.A., Kaufmann, R.K., Walsh, K.B. (2001). *Kurikulum za vrtiće: razvojno-primjereni program za djecu od 3 do 6 godina*. Zagreb: Korak po korak
- Huzjak, N. (2006). Nastava likovne kulture i umjetnosti u waldorfskoj školi. *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 7(12), 111-222. http://bib.irb.hr/datoteka/499922.Huzjak_Waldorfska_skola_likovna_kultura.doc
- Matijević, M. (1994). *Alternativne škole*. Zagreb: TIPEX.
- Miljak, A. (1999). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Zagreb: Persona
- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću*. Zagreb: SM naklada.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2016). Alternativni programi i vrtići. Preuzeto 12.7.2021.: <https://mzo.gov.hr/vijesti/alternativni-programi-i-vrtici/1736>
- Neumeister, B. (2014). *Waldorfpädagogik: Die Kunst des Erziehens*. Kizz Preuzeto 12.07.2021.: <https://www.herder.de/kizz/kinderbetreuung/waldorf-paedagogik-die-kunst-des-erziehens/>

- Seitz M., Hallwachs, U. (1997). *Montessori ili Waldorf? (knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge)*. Zagreb: Educa
- Starč, B., Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
- Steiner, R. (2008). *Uvod u Waldorfsku pedagogiju*. Sarajevo: Buybook.
- Steiner, R. (1989). *Reinkarnacija i karma – njezin značaj za suvremenu kulturu*. Zagreb: Antropozofsko društvo „Marija Sofija“.
- Stevanović, M. (2000). *Predškolska pedagogija*. Rijeka: Andromeda
- Thomson, J.B. (2002). *Zdravo djetinjstvo: praktični vodič za odgoj djece u prvih sedam godina*. Zagreb: ABC naklada
- Valjan Vukić, V., Berket, J. (2018). Tijek pedagoške godine u Waldorfskim dječjim vrtićima. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 207-22. <https://hrcak.srce.hr/217844>

9. POPIS SLIKA:

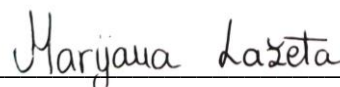
Slika 1. Stol godišnjih doba u jesen	7
Slika 2. Bajke braće Grimm u kutku za čitanje dječjeg vrtića Neven.....	10
Slika 3. Oblikovanje figurica od voska	11
Slika 4. Miješanje plave i2 žute boje.....	12
Slika 5.Soba dnevnog boravka waldorfskog vrtića Neven	16
Slika 6. Igra na otvorenom u pješčaniku dječjeg vrtića Neven	17
Slika 7. Ručno izrađene igračke bez izraženih detalja na licu	20
Slika 8. Jednostavni drveni predmeti	21
Slika 9. Drvena prijevozna sredstva	21

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ja, Marijana Lažeta, studentica 3. godine preddiplomskog sveučilišnog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka u Petrinji, samostalno napisala završni rad na temu *Prostorno-materijalno okruženje waldorfskog vrtića kao poticaj razvoju djeteta rane i predškolske dobi*, a pod vodstvom mentora dr. sc. Edita Rogulj, poslijedoktorand.

U Petrinji, rujan 2021.

Ime i prezime: Marijana Lažeta

(vlastoručni potpis studenta)